

Bajorországban az esküdtbírók a vizsgált esetek 0,5%-ban hoztak egyértelműen elmarasztaló ítéletet (ami szabadságvesztést jelentett). Buttmann ellen csak 1948-ban került sor a vizsgálatra. Az esküdszék a náci ideológia támaszát látta benne, ezért a még felelősök közé sorolta (második kategória). A fellebbviteli bíróság – érsek, könyvtárosok és magánemberek véleményét mérlegelve – enyhített a minősítésen, 1933-ig meghatározó „idealizmusát” állítva a középpontba (harmadik kategória: csekély felelősség). Közben Buttmann 1947 januárjában elhunyt, s feltételezhető, hogy élete utolsó másfél-két évében legalább részben szembesült elhibázott múltjával.

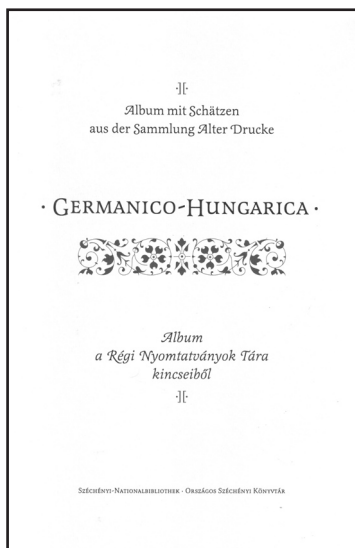
Sonnevend Péter

Jegyzet

1. FRANK Tibor: Szabadság és felelősség: az Egyesült Államok és a németországi náciellenítés a második világháború után. Budapest, MTA, 2013. 91 p. http://franktibor.hu/wp-content/uploads/2014/09/Frank_Tibor_szekfoglalo2013.pdf (2016. 09. 05.)

A magyar – német kapcsolatok képeskönyve

Germanico–Hungarica : Album mit Schätzen aus der Sammlung Alter Drucke ; Album a Régi Nyomatványok Tára kincseiből / [Red. von] Ekler Péter, Varga Bernadett . – Budapest, Széchényi-Nationalbibliothek. – Országos Széchényi Könyvtár, 2016. 111 p. ISBN 978-963-200-648-2

A magyar–német kapcsolatokat áttekintő pompás album látott napvilágot az *Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomatványok Tára* dokumentumaiból, vagy ahogyan a kötet címlapján olvasható: „kincseiből”. A magyar–német kapcsolatok több mint ezer évre tekintenek vissza, az érintkezések átszöttek és átszövik napjainkban is az élet minden területét és míg a politikai hatások – legalábbis magyar szempontból – nem voltak mindig kedvezőek, sokszor kellett függetlenségünk megóvásáért fegyvert fogni; a gazdasági és főleg a kulturális relációk ezzel szemben szinte mindig kölcsönösen gazdagították a két civilizációt. Vitathatatlantény persze, hogy ezen a területen Magyarország többet kapott, mint amennyit adott. Európa nyugati részével a magyarság szükségszerűen német közvetítéssel tudta az érintkezést felvenni és ez a tény komoly mértékben meghatározta a hazai szellemi élet jellegét évszázadokon keresztül. A magyar értelmiség a huszadik század közepéig erősen német műveltségű volt, és a német kultúra megannyi eleme markánsan jelen volt a mindennapokban is.

Persze érdemes egy percre megállni és eltűnődni azon, hogy mit is jelentenek valójában a magyar–német kapcsolatok, lehet-e egyáltalán a régmúltban Magyarország és Németország érintkezéséről beszélni vagy inkább a két etnikum, a magyar és a német kölcsönhatásáról van-e szó?

Hiszen a tizenkilencedik századig nem igazán lehet állami kapcsolatokat feltételezni, egészen 1806-ig – a többnyire persze csak papíron létező – középkori eredetű, *A Német Nemzet Szent Római Birodalma* elnevezésű császárság egy nehezen megfogható politikai entitás volt, számtalan királyságot, fejedelemséget, egyházi államot, szabad várost foglalt magában és éppen ezért helyesebb lenne bajor, hesseni, porosz, szász stb. és magyar kapcsolatokról beszélni, a Habsburg-birodalom és hazánk érintkezéséről nem is szólva, hiszen a birodalomnak mi is része voltunk a tizenhatodik századtól, ugyanakkor a Habsburg-állam területének tekintélyes része viszont soha nem tartozott A Német Nemzet Szent Római Birodalmába. Az állami, politikai relációk tehát meglehetősen ingoványos területet képeztek a múltban, ezért célszerűbb a nemzeti, népi, illetve nyelvi, kulturális kapcsolatokra fókuszálni, ekkor viszont figyelembe kellene venni például Svájcot, legalábbis a német nyelvű kantonokat; ugyanakkor a német identitás hosszú századokon keresztül regionális keretekben nyilvánult meg, a német romantika idején kezdett modern értelemben vett nemzettudat kialakulni, amelynek alaprétege a kultúra volt. *Schiller* végül is töredékben, befejezetlenül maradt *Német nagyság* című filozófiai költeménye vázlatában írta: „*A német birodalom és a német nemzet két külön dolog./ A németiség fensége soha nem fejedelmei fejét övezte, A német a politikától elválasztva alapozta meg a maga értékét, és ha elbukna is az impérium, a német méltóság akkor is csorbítatlan maradna. / Erkölcsi nagyság az, amely a kultúrában lakozik.*” (Idézi Safranski, Rüdiger: Friedrich Schiller, avagy a német idealizmus felfedezése. Bp. Európa, 2007. 501. p.) Szóval nem könnyű megragadni a 'német' mint fogalom lényegét. Szerencsére a reláció másik oldala, a 'magyar' értelmezése – legalábbis nekünk – nem okoz gondot, bár persze ha jobban belegondolunk, a kora újkorban azért itt is lehetnek értelmezési nehézségek. De persze ennek nincs is igazán jelentősége egy reprezentatív album esetében; hiszen egy gazdag, sokrétű, ha egészen pontosan nem is, vagy csak nehezen definiálható fogalmat jelentenek a magyar–német kapcsolatok.

A kötet ezt a sokféleséget nagyszerűen érzékelteti. A közölt szemelvények között található terjedelmes országleírás, rövid hírlevél, a török háborúkról tudósító nyomtatvány, akad köztük német földön peregrináló hazai értelmiségi ott megjelent műve vagy éppen a magyar történelemről német nyelven kiadott tomos. Mindegyik dokumentum azt bizonyítja,

hogy a két kultúra érdeklődött egymás iránt és igyekezett a kora újkor kommunikációs eszközeinek segítségével minél többet megtudni a másikról. Negyven tételszám alatt sorakoznak a kiválasztott források (összességében valamivel több dokumentum jellemző részletét tartalmazza az album, ugyanis egyes esetekben egy számon több monumentum sorakozik, így a huszonkilencedik tétel, amely a gyulafehérvári főiskola tankönyveit ismerteti, a harmincegyedik számon két *Alsted*-mű található, a harminckettediken pedig egyenesen három *Bisterfeld*-nyomtatvány szerepel, illetve a harmincegyedik tétel a lőcsei *Brewer*-nyomda kiadványait mutatja be, míg a harmincötödik *Pareust* és magyar tanítványait ismerteti négy kötetben). A tomosba került nyomtatványok nyelvi megoszlása alapján a legtöbb latin szövegű, összesen tizenkilenc mű; németül tizenöt jelent meg, magyarul pedig hét, négy munka pedig poliglott (görög-latin, latin-német, latin-német-lengyel-magyar), illetve egy nyomtatvány térkép, melyen a településnevek latin és német alakban találhatók. A dokumentumok formáját tekintve a túlnyomó rész könyv, de számos aprónyomtatvány, több metszet és térkép is helyet kapott a kötetben. A források szerzői között magyarok és németek vannak túlsúlyban, de akad köztük itáliai és németalföldi születésű is. A kapcsolatok heterogén jellegét jelzi az is, hogy a tartalmi, tárgyi, földrajzi szempontokon túl a legtágabban felfogott etnikai vonatkozás is helyet kapott, példa erre a válogatásban az 1473-ban Budán nyomtatott *Chronica Hungarorum*, az első hazai megjelenésű könyv, amely a német származású nyomdász *Hess András* – vagy stílszerűbben *Andreas Hess* – munkája volt, és ezért szerepel a kötetben. A tizenötödik századból nyolc, a tizenhatodikból tizenhárom és a tizenhetedikből tizenkilenc nyomtatvány származik. Megjelenési helyét tekintve magyar földön, illetve Erdélyben látott napvilágot tizenhárom mű, Németországban huszonzét, egy kötet Krakkóban jelent meg és két nyomtatvány megjelenési helye nem állapítható meg (egészen biztosan valamelyik német nyomdában készültek). (A többlet abból adódik, hogy egyes tételek alatt több mű található).

A dokumentumok közlésének rendje többnyire a forrás keletkezésének és nem a nyomtatvány megjelenésének éve volt. Az első bemutatott emlék *Freisingi Ottó* püspök tizenkettedik században keletkezett történeti munkája, illetve annak 1515-ben Strassburgban nyomtatásban kiadott példánya. Ottó püspök nem volt jó véleménnyel rólunk, írásában felbukkan valamennyi közkeletű nyugati sztereotípiát a kalando-

zó magyarokról. Az ezután közzétett két forrás viszont igencsak pozitív példát jelenthetett a korabeli olvasóknak: *Árpád-házi Szent Erzsébet*ről szól a második és a harmadik dokumentum. (Igaz, a német szövegben nem a magyar uralkodó dinasztia tagjaként, hanem „*Elisabeth von Thüringen*” alakban található.) A közzétett források közül az ősnymtatványok közé tartozik nyolc mű, a Hess-féle krónikán kívül megtalálható köztük *Jacobus de Voragine Legenda aurea* című, szentek életrajzát tartalmazó gyűjteménye 1488-ból, benne Árpád-házi *Szent Erzsébet* legendájával; *Ulrich von Richenthal* 1483-as kiadású beszámolója a konstanzi zsinatról, egy lübecki nyomtatvány *Dracula* vajda rémtetteiről, illetve *III. Frigyes* császár és *Mátyás* király trónörökléséről kötött megállapodásának 1490 körül nyomtatott szövege, *II. Pius* pápának a gyermek *V. László* király neveltetéséről írt munkájának 1481-es edíciója, a *Thuróczy-krónika* Augsburgban 1488-ban nyomtatott diszpéldánya és a *Schedel-féle Világkrónika* 1493-ból. Utóbbinál bölcs döntés volt a némileg elcsépeelt Buda-kép közlése helyett Szabács vára metszetének publikálása, ugyanakkor véleményem szerint stílszerűbb lett volna nem a latin, hanem a német nyelvű változatból közölni részletet. Az ősnymtatványok között is érzékelhető tehát a tematikai változatosság, a német–magyar kapcsolatok tág értelmezése.

A tizenhatodik században keletkezett tizenhárom nyomtatvány is változatos tematikát ölel fel. Megjelentek a nyugati közvéleményt nagyon is foglalkoztató török elleni háborúval foglalkozó kiadványok; ebbe a csoportba négy mű sorolható: az egyik egy német zsoldos beszámolója 1541-ből a pesti táborról, a második egy 1566-os kiadású lelki útmutató a pogány ellen harcoló német katonák számára, a harmadik egy török elleni összefogásra buzdító 1581-es kiadvány, amelyből a Magyarország mártíromságát ábrázoló metszetet közzétették a szerkesztők (sajnálatos módon azonban hiányzik a képi ábrázolás két széle, a leírásban is említett motívumok így lemaradtak és nem láthatók), a negyedik az 1587-ben kiadott *Zrínyi*-album, benne Szigetvár ostromának leírásával. A reformációval két mű foglalkozik, mindkettő hazai impresszumú kötet. Az egyik a Brassóban megjelent és *Honterus* által összeállított, illetve kinyomatott erdélyi szász evangélikus egyház rendtartása, a másik pedig *Károlyi Gáspár Két könyv minden országoknak és királyoknak jó és gonosz szerencséjének okairul* című, Debrecenben 1563-ban napvilágot látott és a reformáció történet szemléletét összefoglaló írása. A *Dózsa*-féle parasztháborúról szóló egy 1514-es ki-

adású strassburgi röplap, három nyomtatvány pedig a magyar történelmet tárgyalta, ezek közül Kolozsvárott magyar nyelven jelent meg a *Tinódi-féle Krónika és Heltai Gáspár Krónikája*: a két nyomtatvány azért kapott helyet a gyűjteményben, mert a feltehetően brassói születésű jeles német fametsző *Jacobus Lucius* illusztrálta őket. A másik krónika *Bonfini* történeti művének német nyelvű kiadása 1581-ből, a harmadik pedig a röviden már említett Freisingi Ottó püspök világkrónikájának Magyarországról szóló része. E században jelent meg továbbá egy prédikációs gyűjtemény, benne Árpád-házi Szent Erzsébet-ről szóló nyolc beszéddel. A korábban már röviden említett nyomtatvány 1510-ben hagyta el a nyomdát Augsburgban. A magyar–német érintkezések értékes emléke a *Tabula Hungariae*, vagyis *Lázár deák* térképe 1528-ból. A reformáció százada az anyanyelvűség megszületésének kora is volt, ezt a folyamatot dokumentálja *Sebald Heyden* 1531-ben Krakkóban gyermekek számára kiadott beszélgetési könyvecskéjének négy nyelvű (latin–német–lengyel–magyar) edíciója, melyhez a magyar szöveget *Sylvester János* írta.

A tizenhetedik századi kapcsolatokat tizenkilenc, tartalmilag roppant változatos nyomtatvány reprezentálja. Az egyik munka, a *Georg Henisch* által 1603-ban Augsburgban közreadott antik orvostudományi értekezés a közreadó személye miatt került be a gyűjteménybe, Henisch ugyanis Bártfán született, onnan került Augsburgba és vált a késő humanizmus jeles képviselőjévé. Az ellenreformációt képviseli a németországi katolikus újjászületés emblematikus alakja, *Canisius Szent Péter* katekizmusának magyar nyelvű pozsonyi kiadása 1618-ból. A reformáció jegyében két mű szerepel, mindkettő *Szenci Molnár Albert* nevéhez kapcsolódik: az egyik zsoldárfordításának 1607-es herborni kiadása, a másik a *Kálvin*-féle *Institutio* 1624-es hanau fordítása. Szenci Molnár német földön vált nemzetközileg is elismert tudóssá és nagy szerepe volt abban, hogy jeles német értelmiségiek érkeztek *Bethlen Gábor* gyulafehérvári akadémijára. *Martin Opitz Károlyi Zsuzsanna* holtteste felett elmondott gyászbeszéde, *Johann Heinrich Alsted*, *Johann Heinrich Bisterfeld* és *Philipp Ludwig Piscator* tankönyvei, Alsted és Bisterfeld teológiai értekezései jelzik a német professzorok erdélyi működését. A hazai protestáns teológiai gondolkodásra nagy hatással volt *David Pareus* heidelbergi professzor, akinek számos magyar tanítványa volt. A professzor egyik munkájának dedikációja *Keserűi Dajka János*nak szól, és magyarországi, illetve erdélyi hatását bizonyítja továbbá két tanítványának,

Pécseli Király Imrének és Újfalvi Katona Imrének egy-egy értekezése.

A kor kedvelt műfaja volt az ország- és útleírás, három német, illetve egy magyar mű jelzi ezt a tematikát. *Martin Zeiller* Ulmban jelentette meg 1646-ban *Neue Beschreibung dess Königreichs Ungarn* című művét, *Szepsi Csombor Márton* pedig Kassán tette közzé az első magyar nyelven írt útleírást, az *Europica varietast*, amelyben a szerző egyébként kitér a 'német' fogalom meglehetősen összetett voltára is. A másik német országleírás *Stephan Gerlach* útinaplója, melynek szövegét unokája adta ki 1674-ben és egy Pozsonyban látott magyar tánc ismertetését tartalmazza a közölt részlet. A harmadik német munka szerzője *Eberhard Werner Happel* 1688-ban jelentette meg monumentális leírását a világról, melyben hazánkról is részletesen hírt adott. A történeti munkákat képviseli a *Nádasdy-féle Mausoleum* páratlanul gazdag illusztrációs anyagot tartalmazó nürnbergi, 1664-es kiadása, illetve az e munka alapján készült metszet, *Heinrich Raab* 1666 és 1687 közötti alkotása. *Révay Péter* koronaőr latin nyelvű értekezése a Szent Koronáról Augsburgban látott napvilágot 1613-ban és a klenódium történetét is tartalmazza, ugyanakkor fő célja a török elleni európai összefogás erősítése volt. A század végére ez az összefogás létre is jött és a török felett aratott 1687-es nagyharsányi

győzelem – amelyet Mohács közelsége miatt „második mohácsi csata”-ként is számon tartanak – emlékére Nürnbergben egy szökőkutat emeltek, ennek metszete is helyet kapott a kötetben.

A szemelvények az adott mű karakterisztikus részletét mutatják be facsimile formájában, a vele párhuzamosan található oldalon olvasható két hasábon, német és magyar nyelven a forrás ismertetése. A téma elismert kutatói írták ezeket a magvas, de minden lényeges kérdést érintő esszéket, *Bíró Csilla, Ekler Péter, Heltai János, Horváth Csaba Péter, Nagy Györgyi, Túri Klaudia, Varga Bernadett, P. Vásárhelyi Judit és Wojtilláné Salgó Ágnes*. A kötet a budapesti Német Nagykövetség anyagi támogatásával jelent meg, *Heinz- Peter Behr* nagykövet, illetve *Tüske László* főigazgató írta a két előszót. Varga Bernadett és Ekler Péter, a kötet szerkesztői rövid bevezetőjükben írtak a gyűjtemény céljairól.

Az album tetszetős nyomdai kivitelezésben, szinte bibliofil igényességgel készült és mind külsejével, mind tartalmával méltón reprezentálja a sokszínű német-magyar kapcsolatokat. Jó lenne, ha a nemzeti könyvtár egyéb táraiban, mindenekelőtt a Kézirat-tárban őrzött dokumentumokból, „kincsek”-ből is készülné hasonló jellegű válogatás.

Pogány György

Videotórium 2.0

A 2010-ben indult Videotórium adatbázisban jelenleg 11 ezernél is több tudományos és ismeretterjesztő felvételt tárolnak. A szolgáltatást azzal a céllal hozták létre, hogy multimédiás repozitóriumot biztosítsanak a tudományos, a köz- és felsőoktatási, az akadémiai és a közgyűjteményi szféra számára.

A megújult Videotórium (Videotórium 2.0) lényeges jellemzői:

- az NIIF korszerű, felhő alapú infrastruktúrájára alapozott, földrajzilag elosztott működés
- újraírt portál motor, melynek hozadéka a rugalmasabb továbbfejlesztetőség
- új, rezponzív arculat teljes mobil támogatottsággal
- HTML5 támogatás (mely nem igényli a Flash lejátszót a felvételek és a közvetítések eléréséhez)
- adaptív streaming technológia a felvételek és az élő tartalmak lejátszásához
- nagyobb autonómia az intézményi aloldalak számára.

Az új oldal tartalmazza azokat a funkciókat is, amelyek a régi oldalon is léteztek, így továbbra is lehetőség van

- felvételek, prezentációk, csatolmányok feltöltésére, akár több nyelvi változatban is
- a feltöltött tartalmak visszakereshetővé tételére és megosztására
- belépésre eduID, Facebook, illetve Google fiókkal
- a feltöltött felvételek láthatóságának sokrétű szabályozására
- saját élő közvetítések létrehozására és lebonyolítására.

A Videotórium elérhetősége: <http://videotorium.hu> <<http://videotorium.hu/>>

(Forrás: a Videotórium fejlesztői csapata (admin@videotorium.hu <<mailto:admin@videotorium.hu>>) tájékoztatása, *Katalist*, 2016. szept. 14. Kokas Károly híre felhasználásával)